

NJIVA

KULTURNI VESTNIK

VSEBINA

- PASTUŠKIN: RDEČI NAGELJ (Iz habsburških spominov) — Stran 129.
- KAREL ŠIROK: PA MOJ OTEC (Iz zbirke mladinskih pesmi) Pesem — Stran 130.
- STANKO KOSOVEL: PO TURI (Nadaljevanje) Stran 130.
- JANKO SAMEC: STAREC POJE (Pesem) — Stran 133.
- MARIJA KMETOVA: GOLOBOVI (Nadaljevanje) Stran 133.
- ALBERT ŠIROK: V TVORNICI (Pesem) — Stran 136.
- F. KLEINMAYR: NACIJONALIZEM — OVIRA PRAVIČNE SODBE O SOCIJALNIH POJAVIH Stran 136.
- FR. BEVK: ZMAGOSLAVJE (Pesem) — Stran 136
- M. Č—OVA: O SOCIJALNI NAOBRABZI UČITELJICE — Stran 139.
- STANKO KOSOVEL: ŽELEZNA PESEM (Pesem) Stran 141.
- MILAN SKRBINŠEK: MODERNA REŽIJA IN TRŽAŠKI ODER (Konec) — Stran 141.
- IGO GRUDEN: DOMOTOŽJE (Pesem) — Str. 143.
- FRANCE BEVK: POMLADNA PESEM (Pesem) Stran 143.
- PREGLED: ZNANSTVENI — Stran 143, 144.

Štev. 9

Letnik I.

V TRSTU, DNE 3. JULIJA 1919

IZHAJA VSAK ČETRTEK. NAROČNINA: ČETRLETNA 7 L^h, POLLETNA IN CELOLETNA SORAZMERNO. POSAMEZNA ŠTEVILKA 60 ST. UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO TRST, ULICA MADONNINA 15, II. TELEFON 15-70. IZDAJA ZA „VIŠJI KULTURNI SVET“ IN ODGOVARJA ZA UREDNIŠTVO IVAN REGENT. TISKA TISKARNA EDINOST V TRSTU.

Konzumne zadruge za Trst, Istro in Furlanijo

registrovana zadruga z omejenim poroštvom

123 ustanovnih članov

16720 vpisanih članov

Otvoritev prvega skladišča 3. decembra 1903

Dosedaj razdeljenih podpor vdovam, sirotam in bolnim članom	K	182.797.72
Zadružno imetje	"	257.733.84
Zadružni skladi	"	732.221.66
Vloge v hranilnem oddelku	"	4.277.653.89
Skupni inkasso od razdeljenega blaga	"	58.672.831.40
Dividende razdeljene v dobah od 1903-1916	"	217.171.94

Doba	Svota	Doba	Svota		
1903—1904	64609	38	1911—1912	1258363	68
1904—1905	143390	95	1912—1913	2436233	26
1905—1906	148450	19	1913—1914	4263591	69
1906—1907	201206	58	1914—1915	4911718	92
1907—1908	366482	97	1915—1916	6262462	25
1908—1909	615508	12	1916—1917	8967505	48
1909—1910	873392	40	1917—1918	12394163	11
1910—1911	1050829	18	1918—1919	14714923	27
			od 1. julija do 28. februarja		
		Skupaj	58672831	40	

Osrednji urad: Via San Francesco d'Assisi 21 in 23.

Osrednja skladišča: Via S. Francesco d'Assisi 21, 22, 23, 27, 40 in Via C. Battisti 23.

MEHANIČNA PEKARNA: Povprečna dnevna produkcija 120 stotov.

SKLADIŠČA ZA RAZPRODAJO:

TRST:

Skladišče 1	Via dell'Istria 10
" 2	del Belvedere 34
" 3	Settefontane 6
" 4	dell'Acquedotto 67
" 6	Donadoni 2 A
" 8	Girolamo Muzio 6
" 10	S. Marco 13
" 12	del Pozzo Bianco 5
" 13	del Lloyd 10

Skladišče 16	„ Kjadin (S. Luigi) 800
" 17	„ Škedenj, na trgu
" 18	Vrdela, delavska stanovanja
" 26	Via P. P. Vergerio 871
" 31	Rojan, fra i Rivi
" 34	Pončana, delavska stanovanja 196
" 35	Sv. M. M. zgornja

ISTRA:

Skladišče 5	Milje
" 9	Pulj
" 11	Izola
" 15	Koper
" 19	Pulj
" 25	Chiampore
" 27	Rovinj
" 28	Bertoki
" 29	Vizinada
" 32	Volovsko-Opatija
" 36	Buje

MESNICE Via dell'Istria 10 (1), Via Settefontane (III), Milje (V), Via S. Marco 22 (30).

Kruh se razprodaja v vsakem skladišču.

SKLADIŠČE OBLEK št. 20: Via Raffineria št. 3, I. in II nadstr.

Skladišča v popravil:

Furlanija:	
Gorica (7)	Farra d'Isonzo (23)
Tržič (14)	Moša (21)
Panzano (klet) (24)	Kormin (22)
Gradiška (33)	

Nova skladišča (skorajšnja otvoritev):

TRST:		ISTRA:	
Via Giulia		Piran	
Via Malcanton		Škofije	
Piazza dell'Ospedale		FURLANIJA:	
Via Barriera		Žagrad	

Priprava novih skladišč.

TRST: Novo mesto, Barriera nuova in Škorklja, Sv. Jakob, Čarbola, Sv. Vid, Greta, Barkovlje, S. Sabba.

ISTRA: Vodnjan, Villa di Rovigno, Valle di Rovigno, Momian, Sicciole, Strugnan, Sv. Lucija, Umago, Sv. Rok, Krevatini, Ika, Ičić, Lovrana.

FURLANIJA: Oglej, Aiolo, Červinjan, Flumicello, Fogliano, Romans, Ronki, Medea, Visco.

KRAS: Nabrežina, Sežana.

V PROJEKTU: Zadružna mlekarna.

TRST, aprila 1919.

VODSTVO

PASTUŠKIN:

RDEČI NAGELJ

(Iz habsburških spominov)

PRVI solnčni žarki posijejo v sobo. Florjan se golorok obuva sredi kuhinje. Nato odpre okno, pogleda gori in doli po ulici ter se obrne k ženi:

»Hitreje se osukni, Francka! Ali jih čuješ? Zunaj že hrumi prvi majnik. Pa da bi Florjan zamudil rdečo procesijo? Ni se še zgodilo in se tudi letos ne bo.«

»Le do trga skočim in do peka. K procesiji pojdeš, v krčmo pa ne. Danes bo kosilo kakor na Veliko noč. Samo četrť ure popazi na dom in otroke!«

»Pazim. In glej, da se ti na kakem voglu ne sproži klepetec. Mestnega stražnika pošljem pote. Danes jih bo dovolj na cesti.«

»Danes bodo po shodih regljali moški klepetci, ženski so pod zaporo.«

Francka se Florjanu napol sladko, napol zafrkljivo nasmehne, si urno ogrne ruto, vzame košaro in odide.

Florjan stopi iz kuhinje k otrokom v spalnico. Pomaga jim v krilca in hlačice, natika jim nogavice in čevlje, brska po njihovih igračah in knjigah, izprašuje jih iz računice in berila, stavi jim uganke in se smeje njihovemu ugibanju. Otroci se ga polagoma vsega polastijo, ta se loti kolena, drugi vratu, tretji mu pleza čez bedra. Florjan se jih le navidezno otepa in videti je, da mu je zelo prijetno, biti njihova igrača.

»Lej ga otročaja!«

Francka je že spet doma in vsa srečna gleda živo kopo sredi sobe.

Florjan se izkoplje izmed malih, obleče nedeljski suknjič in podrsne parkrat s ščetjo po prazniškem klobuku.

Francka prihiti iz kuhinje ter mu gibko prsta kot bi trenil vtakne rdeč nagelj v gumbnico. Florjanu mladeniško zaplamenijo lica. Kakor da mu je ogenj žarečega cveta segel do srca, ujame Francko ter jo krepko pritisne nase.

»Oj ti muha nagajiva!« se huduje Francka smehoma. In ko jo on izpusti, ga opominja:

»Glej, da ne zamudiš kosila.«

»Ne boj se. Že vidim, danes mi bo dišalo.«

Florjan stopi na ulico, ujame popevko harmonike, ki jo delavska trojica nateza v mimo drveči kočiji, in polglasno prepevaje samozadovoljno poveša pogled k nageljnu v gumbnici. Dva znanca prideta iz ozke, slepe stranske ulice, počakata Florjana ter se čudita njegovemu velikemu nageljnu.

»Ljubica mi ga je dala,« se pohvali Florjan.

Vsi trije jo uberejo proti osrčju mesta. Od leve in desne se nateka vedno več tovarišev. Čim bolj se ulice širijo, tem številnejše trume se pomikajo po njih. Na velikem zborovalnem trgu miglja že glava pri glavi. Kot škrlatni mak v gostem žitu žarijo zbranim v rokah, v gumbnicah in na klobukih živordeče umetne rože, sveži nageljni, znaki in pentlje. Govorniki nastopajo drug za drugim, vnemajo, podžigajo, izpodbujajo, izvablajo ploskanje in pritrjevalne klice. Množice se razporedijo v slovesen obhod, nosijo rdeče zastave po glavnih ulicah, pojejo rdeče pesmi. Ko stopi solnce v poldan, se začne sprevod trgati v gruče.

Florjan ima zdaj že precejšnjo tovaršijo. Nekdo predlaga, da bi šli k »Beli vrani«. Sprejeto. V krčmi se izkaže, da so si tudi druge skupine že prej izbrale »Belo vrano« in da gostilnica ne premore več toliko stolov kakor nova družba gostov. Florjanu je to zelo dobrodošlo. Z nekaterimi manj vnetimi pivci se loči od »Bele vrane« ter odide proti svojemu koncu. Spotoma se spomni, da ima danes najbolj čas in priliko, stopiti v vojaški urad po svojo izkaznico. Pusti tovariše na cesti, steče po stopnicah, potrka in vstopi.

»Želite?« vpraša mlad častnik za srednjo mizo, ne da bi dvignil glave iznad papirjev in prenehal pisati.

Florjan pove, po kaj je prišel. Častnik molči in piše. Čez nekaj minut odloži pero, se nasloni nazaj in pogleda Florjana. Zopet se skloni k mizi in zopet piše. Florjan čaka, ne ve, ali je častnik prej slišal njegovo zadevo

ali ne, in ko ta znova prekine pisanje, ponovi svojo prošnjo.

»Že vem, nisem gluha,« reče častnik osorno. Zopet se nasloni nazaj, začne polagoma zvijsati smotko in oči mu pri tem kakor nehote večkrat šinejo k Florjanu. Nato vstane, stopi k mizi v kot po užigalico, se zopet vrne, prižge smotko in sede.

Florjanu se zdi, da ga častnik namenoma zanemarija.

»Ali dobim tukaj izkaznico?« vpraša.

»Tukaj. Ne bodite tako sitni.«

»Nisem siten,« pravi Florjan odločno.

»Niste? Kaj pa ste? Vi, vi — izzi-vač!« Pri tej besedi častnik urno vstane in iztrga Florjanu nagelj iz gumbnice.

»Sem nagelj!« klikne Florjan.

Častnik vrže nagelj pod noge ter ga pohodi.

»Vi, vi — lopov!« zavpije Florjan.

»Ven!« se zadere častnik. »Ven!« Pri tem začne sam potiskati Florjana proti durim. Ta se upira. Podčastniki in pisarji priskočijo od miz in iz sosednje sobe, cela četa pade

nad Florjana, ga suva in bije ter ga z nemalim naporom izrine iz sobe.

»Straža!« zakliče zunaj častnik.

Florjana uklenejo in odvedejo.

V ječi ga drugi dan obišče žena.

»Ah, Florjan, jaz sem kriva, jaz sem te pahnila v ječo. Ta nesrečni nagelj! Ali mi boš mogel odpustiti?«

»Ne tako, Francka! Ne govori tako nesposmetno. Pravica se bo izkazala. Pomisli, Francka, kako sva pred poroko hodila oba z rdečim nageljnom obhajati prvi majnik. Pomisli, kako sem te z rdečim nageljnom iztrgal z majni tvornici. Tvoj rdeči nagelj mi tudi zdaj ne more, ne sme biti v nesrečo. Pravica, Francka, ima zmerom več oblasti, pravica zmerom bolj zmaguje. Veruj v pravico, Francka, in kadar zopet prideš, prinesi mi, da ga pokažem tudi sodniku pri razpravi, prinesi mi velik rdeč nagelj! — Pa male pozdravi!«

Francka se vsa objokana poslovi.

»Ne jokaj, Francka!« kliče Florjan za njo. »In da ne pozabiš: velik rdeč nagelj!«

KAREL ŠIROK:

PA MOJ OTEC...

(Iz zbirke mladinskih pesmi)

Solncece žari, žari,
solнца vse se veseli:
vetrič pleše, les šumlja,
v lesu ptičica brblja,
v vejah, v travah cvet dehti,
klas na polju rumeni.
Pa tam daleč sredi gôr

nemški rudnik skrit leži:
velik je zaklad njegov
in globok je rov njegov.
Tu od zore do noči
seče rudo od peči
otec, ljubi otec moj.
Pa moj otec nič ne ve,
nič ne ve za božji dar:

nič ne ve za solčni žar,
za šepet vetrov, vodič,
za brbljanje drobnih ptic;
on ne ve za šum lesov,
ne za sladki vonj cvetov.
Gosti mrak za njim leži,
bela smrt nad njim preži.

STANKO KOSOVEL

PO TURI

(Nadaljevanje)

II.

(Pozorišče: soba v hotelu.)

V levi steni: dvoje vrat, med njima stojalo s cveticami.

V sprednji steni: dvoje oken, med njima divan s foteljema.

V desni steni: vrata (na sredi). Spredaj pisalna mizica. V kotu desne in sprednje stene klavir s taboretom. Sredi sobe miza s 3 stoli.

Nad mizo svetiljka, ob nji zvonec. Vrh pisalne mizice vaza rož.

Po večerji. Izpod stropa gori viseča svetiljka. Okna so zastrta.

R a k a r sedi za mizo in bere časnik; za-
topljen v čtivo si podpira glavo z dlanjo.
D o r a si daje opravka z otrokom na divanu.

* * *

R a k a r : (záse) Kurz je torej zopet padel.
Pariška borza... (računa s svinčnikom na
robu časnika) londonska... (piše) aha, tur-
ške srečke zopet poskočile... (spusti časnik
iz rok in ga položi na mizo. Enkrat premeri
sobo s počasnimi koraki in zopet sede).

D o r a : (je vzela otroka v naročje in ga
gladi po glavi).

Rakar: (se zagleda v Dorico. Ko jo dodobra premotri, odmakne oči in se obrne k ženi) Otrok ima bogate obrvi, Dora. Ali so tudi moje tako bogate? (Pomisli) Menim, da ne. Tudi črne lase ima otrok; jaz jih nimam; ali je to slučajno?

Dora: (pogleda začudeno) Kako slučajno?

Rakar: No, hotel sem reči, po kom je otrok to podedoval?

Dora: (gleda nerazumljivo).

Rakar: (hladno) Toda pustiva to. — Pravijo, da ljubijo žene velike, močne, drzne ljudi. Ali je res tako, Dora? Ti si ženska, in mi boš pač znala povedati kako je s to stvarjo. Mislim namreč: znala povedati bolje od drugih.

Dora: Jaz? Čemu bi vedela bolje od drugih?

Rakar: (se pogladi po laseh) Ženska si, Dora, ženska; moja zakonska žena. Zato, mislim, ti gre v tem slučaju beseda pred mano. Povej!

Dora: Da ljubijo žene drzne ljudi?

Rakar: (povdari) Da ljubite. Drzne. Smele. Močne. Može, ki so kakor divja priroda. Tiste, ki se lovijo za strelami in plešejo okolu prepadov. Taki ljudje, pravijo, lahko obvladajo vsako žensko.

Dora: Tega ne vem.

Rakar: Ne veš? Ne veš, ker sem jaz slabič, kaj? Ali je res, da sem slabič, Dora?

Dora: (ga prime za roko) Alfonz, tako čuden si danes. Tako truden. Najbrže od ture. — (Ljubeznjivo) Ali ne bi šli k počitku?

Rakar: Ne vem. (Postane) Ni me volja. Tudi truden nisem. To, trditev o trudnosti ti je vbil v glavo pač doktor, kaj?

Dora: (začudeno) Doktor? Niti govorila nisva o tem. Sploh ne o tebi.

Rakar: (kot v resignaciji) O, saj vem. Vidva govorita vedno le o sebi. (Po kratkem pomisleku; naravnost) Dora, Just je močan, je-li?

Dora: (tjavendan) Močan —

Rakar: Vidiš, Dora, to sem ti hotel povedati. — Ali ni močan?

Dora: (skomizgne z rameni).

Rakar: Torej ne veš. (Vzkipi) Ha, vedeti nočeš!

Dora: (preplašena) Kakšen pomen imajo tvoje nocojšnje besede?

Rakar: Kakšen pomen?

Dora: Tako čudno se izražaš.

Rakar: (vstane in ji stopi nasproti) Torej Just je močan. Hrust je. In smel. Drzen do smrti. Jaz pa, (mračno) jaz sem slabič. Bolan slabič. Brez poguma. Človek, ki ga ruši podedovana bolezen. Ali lažem, Dora? (Jo ostro opazuje.)

Dora: Moj Bog, kaj govoriš! (Sklene roki) Alfonz! Utihni s takimi besedami. Razporežen nisi. Ali naj ti zasviram?

Rakar: Hvala. Ni potreba.

Dora: (ga oklene okoli vratu) Morebiti si bolan, Alfonz, pa molčiš? Povej?

Rakar: Bolan sem, pa molčim.

Dora: Kaj te je tako vznemirilo, ti moj mali? Dorica, pridi malo k papanu!

Dorica: (hoče splezati na koleno).

Rakar: (ravnodušno) Že prav, Dorica, že prav.

Dora: (jo dvigne kvišku) Poljubi pač pančka prav lepo —

Rakar: (se ubrani žene in otroka z obema rokama) Ne, ne... Pustita me. Tega ne prenesem.

Dora: (spusti otroka na tla) Papa je bolan... (S ponarejenim sočutjem) Ali te vznemirja zopet kaj novega?

Rakar: (zamahne z roko) Novega nič. Samo staro.

Dora: Kal stare bolezni?

Rakar: Stare. Tri leta stare.

Dora: (s pomilovanjem) Revež... Tura ti je škodovala. Pa sem se nadejala, da se porrneš z nje svež in zdrav.

Rakar: (težko) Pa sem se vrnil bolan!

Dora: Vsaj močno izpremenjen.

Rakar: (namah živo) Nepričakovano izpremenjen, kaj?

Dora: (prikima).

Rakar: Izpremenjen. Saj ne tajim. (Vstane in stopi po sobi gorindol.) Izpremenil sem se, izpremenil; in še bolj se bom izpremenil.

Dora: (razočarana nad izpremembo) Tvoje obnašanje —

Rakar: (veselo) Ne razumeš ga, kaj? Saj sem vedel! Tudi drugi ga ne razumejo.

Dora: Dragi? Kateri drugi?

Rakar: Naprimer: on.

Dora: (pogleda začudeno) On...?

Rakar: Doktor, Dora, doktor Just! Toda jaz pravim, da vam bo jasno! (Skrči pest) Kmalu vse jasno!

Dora: (prestrašena) Alfonz! Še nikoli nisi govoril tako. Čemu tajiš, da te tura ni upehala do zmedenosti?

Rakar: (obstoji) Tajim? Jaz tajim? Jaz ti še nikoli nisem tajil, ti pa —

Dora: (sikne kvišku) — jaz —?

Rakar: Ti pa si mi! Tajila in tudi utajila. (Dostojanstveno) Pa le za hip — ne za vedno...

Dora: Tajila? Utajila? Kaj pa?

Rakar: (s prevdarkom) Mnogokaj!

(Pavza)

Dora: (dobrotljivo) Alfonz, ti si bolan. Hudo bolan.

Rakar: (sede) Bolan. Toda moja bolezen je neznana vsem, ki jo gledajo z odprtimi očmi. Mari bi jo pomagali lečiti!

Dora: Če pa ne poveš kaj in kako!

Rakar: (trdo) Tega ni mogoče dopovedati nikomur.

Dora: Tudi meni ne?

Rakar: Kaj pa si ti posebnega? (Za mišljeno) Tudi tebi ne! Kaj pa si ti, kaj si?

Dora: Kaj da sem ti? (Se vzravna) Žena! Mati sem tudi. Tvoja žena in mati otroku!

Rakar: Da si? (Nastavi uho.)

Dora: (besna obmolkne).

Rakar: No, žena si mi, žena... In mati otroku... — Kaj pa je žena? Po mojem nazoru dopolnilo moža, srce njegovega srca. Ali si ti to?

Dora: (molči).

Rakar: In mati si... Kaj pa je mati? Reprodukтивna stanica, v kateri individij nadaljuje življenje v individijih... Ali si ti vse to?

Dora: (se malomarno okrene).

Rakar: (šine kvišku, stopi za njo in jo prime za roki) Dora, ali hočeš? Dora, Dora!.. Še jutri lahko odpotujemo, in —

Dora: (se mu izvije) Ničesar nočem, nikamor ne pojdem.

Rakar: (stopi k otroku) Dorica, daj mi roko, spat pojdeš!

Dorica: Lahko noč, papa!

Dora: (odvede otroka skozi leva vrata).

Rakar: (za odhajajočima, pri sebi) Papa...

(Stopinje v sosednji sobi se za zaprtimi vrati počasi izgublajo.)

Rakar: (premeri sobo dvakrat in obstoji pri klavirju) Ničesar noče, nikamor ne pojde... (Se nasloni) Pa naj se razreši drugače... (Hud notranji boj, pri čemur izvleče samokres iz žepa in ga ogleduje.) Ti, ti... (Naenkrat nekaj škrtne po vratih na desni; Rakar spravi samokres v žep, stopi h klavirju in udari parkrat po tipkah. Medtem potrka nekdo na vrata) Prosto!

Just: (vstopi) Ali motim? Sam, Rakar?

Rakar: (prikima in zapre klavir) Sam. Vsaj trenutno. Izvoli dalje!

Just: (spusti kljuko na vratih) Ali se počutiš boljše?

Rakar: (skeptično) Tako!

Just: Nekoliko?

Rakar: (kratko) Nič.

Just: Popolnoma nič?

Rakar: (odkima).

Just: To pa je slabo. Da ti ni kri udarila v glavo?

Rakar: (stopi od klavirja k Justu) Potolaži se, doktor, kmalu bo boljše!

Just: (kot da je preslišal) Milostiva je šla že k počitku?

Rakar: (ponudi Justu stolico in sede tudi sam) Otroka spravlja spat. Milostiva (z močnim povdarkom) se vrne.

Just: (je očitni povdarek opazil) Razdražen se mi zdiš. Kakor bi te kdo naperil proti vsem.

Rakar: Tudi proti sebi? (Se zaničljivo zasmije).

Just: (ne meneč se za opazko) Jutri odpotuje kolega Hrast.

Rakar: (malomarno, prisiljeno) Tako? Hvala za vest.

Just: Ali ga spremiva skupaj?

Rakar: Spremiva? Kdové. Če bova — (išče izraza) prosta...

Just: Kako si dejal?

Rakar: Nič. — Kdaj odpotuje, praviš?

Just: Popoldan.

Rakar: Ob eni?

Just: Ob štirih.

Rakar: Videli bomo. Kdove kaj nas še lahko sreča in doleti do jutri.

Just: Prav praviš. Ti pač slutiš, da si bolan. Da najbrže ne boš mogel z dóma. Tvoje obnašanje napoveduje bolezen.

Rakar: Vsi govorite o obnašanju. Povej mi, Just, kaj je tako posebnega na meni? Ali sem tako izredno rdeč ali bled?

Just: Niti rdeč, niti bled niši, toda tvoje besede so rdeče in blede. Čudnih nians so. — Čudno nastopaš. Nervozen si. Sila nervozen. Davi sem naprimer sodil, da je vse to preostanek ture. Zdaj res ne vem, kaj je. Nekaj drugega je.

Rakar: Nekaj drugega? Kje si ujel to besedo? Od tebe samega ni prišla.

Just: (ne odgovori nič, temveč vzame iz žepa cigaretno dozo in jo ponudi Rakarju) Izvoli!

Rakar: (ga zavrne) Hvala. — S cigaretami se ne miri strast.

Just: (preide molče preko besed, si izbere cigareto, jo prižge in položi dozo na mizo).

(Pavza)

Rakar: (zvoni zaporedoma) Ali ne slišijo?

Just: Goste imajo.

Rakar: Zdi se mi, da malokdo vidi in sliši. — Kakšne goste imajo?

Just: Nekaj Hrastovih znancev je spodaj, ki so prišli na poslovilni večer.

Rakar: (zvoni vnovič) Poslovilni večeri so mi ljubi samo v najožjem krogu. V družbi dveh ali treh oseb... Spodaj jih je preveč.

Just: Zato pa človek med njimi lahko popolnoma izgine. Lažje pozablja nase. — Ali ne bi šli v njihovo družbo?

Rakar: Hvala. — Ali je Hrast vabil?

Just: Vabil. Gospo in tebe.

Rakar: Hvala. Nocoj imam važnejšega opravila. Zadržan sem.

Just: (se hoče dvigniti) Potem pa sem ti odveč!

Rakar: Ravno nasprotno. Rabil te bom.

Just: Rabil? Mene rabil?

Rakar: Tebe.

Natak: (potrka in vstopi) Soba št. 18 je zvonila.

Rakar: Da. Prinesite steklenico borundca in tri čaše.

Natak: Na uslugo, gospod. (Se pokloni in odide.)

Just: Čemu naročaš vino, ko si že itak razgret?

(Konec prihodnjic.)

JANKO SAMEC:

STAREC POJE

V skrivnostno jutro mlado solnce sveti
in pod menoj valovi šepetajo...
Od toplih žarkov pijani in razgreti
nemirni vetri z njimi se igrajo.

O, vžgite se v jutranji, svetli zarji
mladosti moje ugašeni viharji,
da bom kot čoln, ki veter tih ga žene
od brega preko Adrije zelene,
ah, daleč... daleč tja na drugo stran,
kjer sveti se življenja večni dan!

To sladko jutro hotel bi objeti;
a roke težke so, kot da ne znajo
več sladkih ur življenja mi živeti
in plašno mi ob bokih trepetajo...

MARIJA KMETOVA:

GOLOBOVI

(Nadaljevanje)

CENE ni izvedel ničesar o kakem dolgu. Mislil je še vedno, da kopicita Lojze in Polonca zanj bogastvo. Manca ga je opominjala večkrat, naj vendar kaj pogleda in povpraša doli na Griču, kakšno je kaj gospodarstvo. Pa Cene tega ni mogel in tudi hotel ne. Trdno je bil prepričan o bratovi in sestrični varčnosti in pridnosti. Večkrat pa je že mislil na oni denar, ki je bil naložen za njegove otroke.

Težko se je premagoval, da ni šel in vzel ves denar. Stroškov je imel sedaj res zelo veliko. V Ljubljano je bilo treba pošiljati denar in še marsikaj. Pa je bil le ponosen, da ima v mestu kar dva v šoli. »Takega očeta ne dobite kmalu!« se je hvalil vpričo ljudi. »Kdo se žrtvuje toliko, kaj? — Mislite, da je to igrača za sedem otrok skrbeti in od teh sta še dva v mestnih šolah? Kako se mučim in mučim dan

za dnem! Ni šala poučevati te pobaline in paglavce v šoli! Koliko prevpijem! Kako se izgovorim, da komaj diham. In tisti prah in smrad požirati — je to šala? Ha — težko je to, ljudje, težko!»

»Pa si le privoščiš, Cene!» se je pošalil kdo.

»Da bi si ne privoščil te bôre pijače? He — kaj pa še! Ta bi bila pa dobra! Saj sem prej stradal pijače, ko sem trgal hlačice po ljubljanskih šolskih klopeh! Da bi si tega ne privoščil, kako pa — kaj pa!» Nihče ga ni mogel razjeziti bolj, kakor če mu je očital, da preveč pije. Tudi sam sebi tega ni priznal in je mislil, da je najboljši mož in oče na svetu. Izhujšal je zelo in neka trudnost mu je legla v noge. Tudi drugače je čutil, kakor bi imel železno obleko. Vleklo ga je nekaj navzdol in mu je malo moč in dobro voljo. Vendar omagal ni še. Še je bil korajžen, četudi se je silil, in še je govoril in delal kakor preje.

Polonca mu je dala nekakih zdravilnih rož. Lojze pa ga je kregal, zakaj se ne varuje. »Kdo bo skrbel za otroke, če umrješ? In kaj bo z njimi?»

»Eh, Lojze, kje je še to! Sto let bom star, boš videl, preživel bom tebe in vse! Korenina sem, Lojze.»

»Trhla —«

»Kaj — le poglej me!» pa je pokašljajal, da ni mogel več dalje.

Lojze je molčal in odšel.

VI.

To je bilo vršanja in govorjenja! »Železnica, železnica!» Vse je govorilo o železnici. Spomladi je bila dogotovljena in sopihali so že stroji, da so poizkušali, je li zgrajeno vse dosti močno in trdno. Določen je bil že dan slavnostne otvoritve.

Staro in mlado je bilo ta dan na nogah. Največ opravka so imeli otroci. Že na vse zgodaj so se bili zbrali v Potoku, kjer je bila postaja tudi za št. Jurčane. Plašno so zrle vrbe vse to vršanje in sopihanje strojev. Čudno se jim je zdelo, odkod toliko hrupa in šumenja. Travniki so medleli v prahu in dimu. Temenica se je zbala in je tekla hitreje in hitreje. Sam železniški minister se je vozil takrat po novi progi. Druga visoka gospoda je bila prišla.

Starejši kmetje niso mogli razumeti, čemu je toliko hrupa za to črno stvar, ki je tako grda in dela tak velikanski dim. Za nobeno ceno se ne bi peljali z železnico.

»Če sem hodil peš do zdaj, bom hodil še dalje,« je dejal nekdo.

»Bolj zaupam konjem in sebi, kot tej grdi pošasti!« je dejal drugi.

»Kaj je bilo treba tega! — Če je bilo do zdaj dobro tako, še dalje bi bilo lahko.»

Kovač Drnule je bil prosil strojevodjo že nekaj dni preje, če si sme ogledati stroj. Strojevodja ga je povabil smehljaje in mu je razkazoval vse one ventile in vijake in kaj vsem kaj še vse. Kovač je zmajeval z glavo, se čudil in ni zinil besedice. Potihem je občudoval človekov razum, ki je izumil kaj takega. Stal je tam in gledal, gledal. Potem je molče odšel in še dolgo mislil o čudnem stvoru.

Cene se je bil oblekel v salonsko obleko in je hodil ošabno mimo ljudi.

»Pozdravil bo ministra!« so šepetali ljudje. »Kakšna čast!« »Tudi župan ga bo pozdravil,« so pravili drugi. »Cene ga je naučil nemškega nagovora.« — »Oh, oh — —«

In prišel je zaželjeni trenutek. Stroj je zažvižgal in se ustavil. Ves ovenčan je bil in ljudje so vpili: »Živijo!« Nekateri pa od strahu in čudne bojazni niso mogli do besede. Presunilo jih je vse to. Globoko se je zaseklo v njihovo dušo. Cene se je vzravnal in je govoril in govoril. Zdel se je sam sebi mogočna osebnost, na katero gleda ves svet. Minister se je smehljajal blagohotno in popustljivo, kakor se spodobi to takim gospodom v družbi z nižjimi. Videti je bilo, kakor bi rekel ljudem: »Poglejte me! Jaz, tak velik gospod, minister — in vendar vas gledam, se vam smehljajam in privoščim dve besedi vašemu učitelju.»

Cene se je globoko priklonil in sunil župana, naj prične on sedaj. Župan je migal z rameni, se odkašljeval, vrtel v roki klobuk, prestopal z nogami in požiral slino. Cene ga je pogledal in sunil v hrbet. Minister se je zasmel in je že hotel dati znamenje za odhod. Tedaj je pričel župan. Nekaj je zinil, popolnoma nerazložno, blebetaje kakor otrok, ki se uči govoriti.

»Vaša Visokost,« je pričel nemško. Potem pa se mu je menda zdelo že vse preneumno. Zamahnil je z roko, se popraskal za ušesom in dejal: »Eh, hudič, sem pa pozabill!« Zasmelji so se, Cene je zaklel, vlak pa je zapiskal in oddrdral dalje. Ljudje so bili nekako razočarani in nezadovoljni z dnevom. Mlajši seveda so se veselili vožnje in so komaj čakali,

kdaj se prvokrat popeljejo z vlakom. Spočetka je bil velik naval — potem pa so se ljudje privadili tudi temu.

* * *

Polonca je s strahom opazala, da je pivcev manj in manj. Po dva, po trije na dan so dali izkupiti. Le po tobak so hodili; pivcev ni bilo več toliko. Ob nedeljah in praznikih se je pač še zbrala kaka večja družba. Pa kaj, to je bilo bôre malo! Mino je bila dala že proč. Sama je bila zdaj za vse. O svetem Juriju, bi bila morala vrniti Petelincu denar, pa ga ni mogla. Še izposodila se je pri njem novih sto goldinarjev. Težko je šla tudi to pot k Petelincu. Vendar lažje kot prvokrat. »Človek se res vsemu privadi,« si je mislila nehote in je brez ovinkov povedala Petelincu po kaj je prišla. Nekaj malega ji je bil že tudi posodil kovač. »Eh, kdo je pač dandanes brez dolgov!« se je tolažila in ni ji bilo nič več čudno vzeti denar na posodo. Ljudje pa so še vedno mislili, da imata Golobova dva na Griču denar. In če je kdo izvedel slučajno o dolgu, je menil, da je to storila Polonca bržkone le mimogrede. Morda zato, ker ni imela denarja slučajno pri rokah.

Da bi bila Polonca pričela varčevati in skrbneje paziti na denar, to ji ni prišlo na mar. Ker ni več razdajala kaplanu, je razdajala drugim. Večkrat so prišle k njej različne ženice v vas. Presedele so pri Polonci cele popoldneve in klepetale in prenašale pošte. Polonca si je štela v dolžnost, da jim je postregla vselej. Dala jim je maslene povalnice in kave, pijače in še drugih stvari. Tudi domov jim je dala mnogih stvari. Hvalile so jo seveda vpricho nje, a za hrbtom so se ji smejale in jo opravljale. Nekoč je Polonca celo opazila, da ji je ena izmed prijateljic odnesla marsikaj. Pa rekla ji ni ničesar o tem.

„O pustu so bili zaklali prašiča. Treba je bilo kupiti drugega. Spet sta se posvetovala Polonca in Lojze. »Pa imejva samo enega prašiča!« je dejal Lojze. Polonca se je razvnela: »Kaj misliš,« je rekla, »to vendar ne gre! Kaj bodo pa ljudje rekli!«

»No, zakaj bi ne bilo tako!« je ugovarjal Lojze. »Vendar bolje imeti le enega prašiča v hlevu, kakor pa se za nakup drugega dolžiti drugod.«

»To ni nič, Lojze. Vsak kajžar ima že dva prašiča. Pa da bi ju ne imela midva? Vsi bi se nama smejali. Ne, ne — to ni nič.«

»I pa prodajva kravo!«

»Kaj? Kravo bi prôdala?«

»No, zakaj ne!«

»Pomisli vendar malo, Lojze! Kje pa najdeš hišo, ki bi bila brez krave?«

»Če jo imajo drugod, to nama nič mar. Ne rabiva je pa ne. Tisto mleko, kolikor ga porabiva midva, tisto pač lahko kupiva vsak dan.«

»Da bi hodila s posodo po mleko drugam? Nikoli ne! — Nikoli! Saj nisem beračica. Tako na koncu pa nisva, Lojze! Tega že ne, za ves svet ne!«

Sedaj je pa bilo Lojzetu že dovolj. Jezno je udaril po mizi in zavpil: »No, pa se dolži, če je to tako prijetno! Neumnica neumna!«

»Ti ne razumeš ničesar!« je zavpila Polonca.

»Ti tudi ne! — No, kaj pa misliš zdaj?«

»To mislim, da grem spet k Petelincu. Dal mi bo. Saj ve, koliko je vredna hiša. Nama že zaupa.«

»Kdaj boš pa plačala potem, Polonca?«

»Kdaj? Bom že. To me ne skrbi. Večji bogataši so, pa so zadolženi. Tudi midva sva lahko.«

»Saj sva že.«

»Kaj to! To niti ne šteje. Tristo goldinarjev — malenkost! Še petdeset jih vzamem.«

»No, pa jih vzemi. Pa meni to ni všeč.«

»Meni tudi ne. Pa če mora tako biti, mora pač biti.«

Lojze je hotel oditi, pa je še pripomnil: »Kaj pa ono pivo, ki sva ga naročila še lani. Plačano tudi še ni.«

»Naj čaka. Taki trgovci se ne zmenijo za eno leto več ali manj.«

»Pa delaj po svoji glavi. Prav pa ni tako,« je dejal Lojze in odšel v klet.

»Bo že še vse dobro, že,« je rekla Polonca in se spet odpravila k Petelincu. Ta je kar nekam rad posodil. Potihem mu je namreč dišala Golobova gostilna. »Če sta tako neumna, pa se naj dolžita,« je mislil in je odštél Polonci denar. »Svaril sem ju. Če nočeta — jaz nisem kriv —.«

* * *

Kmalu po početku novega šolskega leta je dejal Cene:

»Manca, povej, povej župniku, naj gre danes namesto mene za nekaj ur v šolo. Jaz ostanem malo v postelji.«

»Kaj pa ti je, za božjo voljo!« se je prestrašila Manca in pritekla k postelji.

»Kaj, kaj! — Ne plaši se tako! Neumnost! — Nič mi ni.«

»No, če ti ni nič, pa greš vendar lahko ti v šolo.«

»Nič — to se pravi — bode me. Prehladil sem se.«

»Prehladil! Kje te bode?«

»Tu v prsih. Pa kaj me izprašuješ! To je malenkost, kakor sem dejal. Le pojdi k župniku!«

»Pa vendar — naj ti kaj skuham? Ne smeš se zanemariti! Iz prehlajenja pride večkrat —«

»Tralala. Nahod pride! — Ne čakaj! — Pojdi rajši!«

Manca je zavzdihnila. Vedela je, da je zaman vsaka beseda. Ni ji bila neznana Cene-tova bolezen. Skrbelo jo je, kaj bo. »Da bi ne bil tako lahkomišeln! Da bi si vsaj dal kaj dopovedati in bi poklical zdravnika! Posebno slab mora biti, da je ostal v postelji,« je skrbela in je odhitela k župniku in na Grič h

Polonci. S Polonco si nista bili nič kaj dobri. »Kaj bo ta Žuženberčanka!« je večkrat rekla Polonca. »Ne zna gospodinjiti. Samo poseda okrog!« Delala je krivico Mancini. Nikamor ni šla Manca nikdar ne. Vedno je bila doma in je prala, šivala in skrbela za otroke. Še vseh ljudi v vasi ni poznala, tako se je vedno držala doma. Za vse je bila sama. In toliko otrok oskrbovati ni bila šala.

»Bog daj, Polonca!« je pozdravila Manca. »Cene je bolan. Ali tebi ni nič pravil, kaj mu je?«

»E — Manca — če žena ne ve za to, kako bi vedela jaz.« Manca se je zgenila.

»Sem mislila, da je tebi kaj pravil. Meni prikriva. Morda misli, da bi se ustrašila preveč.«

»Na to že ne misli. Saj ni tako natančen napram tebi. Če ti ne pove, pač ve, da bi ne koristilo.«

»Zakaj ne? Pomagala bi mu.«

»Oh, kaj boš ti pomagala!« je rekla prezirljivo Polonca. (Dalje prihodnjič.)

ALBERT ŠIROK:

V TVORNICI

Zunaj sije solnce,
zunaj cvéte pomlad,
jaz tu v temni tvornici
tuj, — tako brez nad...

Zunaj gostolé ptice,
zunaj se žarki smejó, —
tukaj gučijo motorji
in žalostno pesem pojó.

Sučejo črna kolesa se,
sičejo kakor tiran:
„Suženj si! Suženj si! Suženj si!
Suženj si, dan na dan!“

Kdaj se tega praha
in vzduha osvobodim,
in kdaj tja ven na polje,
na solnce poletim,

da zavriskam — kot ptica
prost — ah, prost, ves prost!?
Nikdar! — In dalje poceni
prodajam tu svojo mladost.

FERDO KLEINMAYR:

NACIJONALIZEM — OVIRA PRAVIČNE SODBE O SOCIJALNIH POJAVIH

KADAR nam je soditi o tem ali onem pojavu v človeški družbi, osobito če se vrši ta pojav za naših dni, takorekoč pred našimi očmi, tedaj smo kaj naglj v sodbi, in niti na kraj misli nam ne pride, da bi utegnila ta sodba biti morda vendarle pogrešena. Da celo užaljene se čutimo, ako naš kdorsibodi opozori na to možnost. Posebno hitro gotovi smo s sodbo, kadar nam je soditi o sporu med dvema narodoma, katerih enemu pripadamo.

Takrat nam je vse tako enostavno »samo ob sebi razumljivo«, da nam ni treba prav nobenega pomisleka, in tako zavalimo obsodbo in krivdo v 100 slučajih prav gotovo devetindevetdesetkrat na nasproti nam stoječi narod. Da bi bila ta sodba mogoče krivična ter potrebna revizije, o tem ni govora. In vendar če bi se le nekoliko zamislili ter za poskušnjo uloge zamenjali, tako da bi se za hip postavili na nasprotnikovo stališče ter

potem s tega vidika premotrili vso zadevo, pretehtali naše in ptuje delovanje, spremenila bi stvar popolnoma svoje lice, spoznali bi jo od obeh plati. Potem bi se v oni tihi uri vprašali povsem upravičeno: Kako to, da sem malo prej vse drugače sodil? Nekaj je moralo biti, kar mi je zasenčilo pogled.

Da, nekaj je bilo, in ta nekaj je bil v tem slučaju tvoj patrijotizem.

Ena izmed največjih ovir, ki nam kalijo pravo sodbo o socijalnih pojavih, je predsek domoljubja in rodoljubja, oziroma patrijotizma, ako vrnemo tej med nami obveljavo prišli besedi njen pravi pomen, pomen, ki ji res gre, tako da se brez prevelikega ostanka krije s pojmom nacijonalizma.

Kdor hoče minule, osobito pa sedanje dogodke, ki se vrše med človeško družbo pravilno in pravično preceniti ip presoditi, ta mora pač stvari gledati tako, kakor so same na sebi, nikakor pa ne preko očal osebnih in nacijonalnih koristi. Namreč — da takoj pribijem — osebne koristi so prav često tesno spojene z nacijonalnimi. Ko hitro zastopamo koristi svojega plemena ali naroda, tedaj zastopamo posredno tudi svoje lastne, osebne koristi, ki so pač del prvih, kakor je pač posameznik del naroda. To je običajno. Izven tega pa so neredki slučajji, v katerih posamezniki, ki v narodu zavzemajo vodilna mesta, navržejo narodu svoje specifično osebne koristi kakor »narodno zahtevo«, »narodni postulat«, in se potem igra obratno odigrava, da gre narod v ogenj za zahteve, ki niso in ne bodo njegove.

Herbert Spencer trdi v svojem »Uvodu v študij socijologije«, da je patrijotizem z nacijonalnega vidika ravno isto, kar je egoizem z individualnega stališča; ima namreč isti izvor, iste prednosti in iste pomanjkljivosti. Dandanes pa se splošno priznava, da je zdrav, t. j. zmeren egoizem naravno čuvstvo, toraj ne samo upravičen, temveč naravnost potreben v boju za obstanek v obrambo posameznika. Kar velja za poedinca, velja logično tudi za skupnost. Toraj sledi, da je zdrav t. j. zmeren patrijotizem upravičen in tudi potreben. Seveda nastane zdaj kočljivo vprašanje, kje neki to »zdravje« in ta »zmerenost« takega egoizma, oziroma patrijotizma nehata. Kje je ona meja, preko katere ne sme ne eden ne drugi? Teoretično v tem vprašanju, oziroma v njegovem odgovoru ni niti tolikega

dvoma. Meja teče prav tam, kjer ta egoizem posameznika ali naroda, toraj patrijotizem, postaja sosedu v škodo in slednjič samemu sebi v propast. Ko hitro namreč jame prehajati nacijonalni ponos v pretirano samoljubje in oholost, v precenjevanje svoje lastne moči in vrednosti, tako hitro je patrijotizem prekorlačil ono strogo začrtano mejo ter zaigral. Vnanje pa se pokaže ta preobrat v nagnjenju do napadanja bližnjih ali daljnih drugorodnih plemen in narodov. V zadnjem času nam je ravno nemški narod, podal najjasnejšo sliko o tem pretvarjanju. Treba le zasledovati njegovo zgodovino od l. 1870. pa do danes. Najbolje nam ilustrira oni »preveč« v patrijotičnem čuvstvovanju.

Na drugi strani pa imamo oni »premalo«, ki po naravnem zakonu zopet ne more biti zdrav. Premalo razvito patrijotsko čuvstvo rodi malodušje, ali celo popolno brezbriznost v zastopanju upravičenih nacijonalnih zahtev. Narod ali pleme, ki se poda na to opolzko pot, jame podcenjevati svoje sile, svoje sposobnosti, jame se sramovati svojih naprav in uredb, svojih šeg in navad, svojega jezika; ptujščina mu je vse. V takem narodu ni več govora o napredku, o stremljenju po višji kulturi. Usihajoča veja je na drevesu človeške družbe, razpadu posvečena. Tak narod je izgubljen, in njegov obstanek je odvisen le od njegovega sosedu, in če je nacijonalno čuvstvo tega sosedu prekomerno razvito, postane mu žrtev.

Ako imamo ta dva ekstrema pred očmi, nam bo pomen patrijotičnega čuvstva prav dobro jasen. A zdaj se povrnimo k naši trditvi, od katere smo začetkoma izšli.

Patrijotično čuvstvo toraj poleg drugih faktorjev ovira našo sodbo o socijalnih pojavih, omegleni nam vid, stori nas po eni strani skrajno popustljive in prizanesljive, po drugi pa krivične, da celo krute, z eno besedo vzgaja nas v krivične sodnike.

Dokler se odigravajo taki pojavi med plemeni ali narodi, ki nam ne stojijo bližje, ali pa so se odigrali med narodi v daljnih dobah, do tedaj nas patrijotično čuvstvo ne ovira tolikanj. Tedaj lažje presodimo, na kateri strani je stala pravica, na kateri krivica ob danem zgodovinskem dogodku. Poslušati nam je treba le »obe plati zvona«, t. j. priče ali pisatelje toli enega, kolikor drugega pri dogodku soudeležene plemena ali naroda,

in zadeli bomo vobče pravo. Ako se n. pr. dobro poučimo o gnilih razmerah takratne Kartagine in o sveži življenjski sili tedanjega rimskega ljudstva, nas bo sicer tragična usoda Kartagine koncem punskih vojn ganila, ali s stališča socijalne pravičnosti ne bomo mogli privoščati prek in prek omehkuženim, npravno propalim Kartagincem zmage nad tedaj zdravim rimskim ljudstvom, ker bi zmaga Kartagine, če bi bila sploh možna, pomenila zmago propale orientalske kulture nad svežo evropsko kulturo, toraj moralno in materialno zamočvirjenje vseh dežela ob Sredozemskem morju. Tu smo z dobrim preudarkom kmalu gotovi.

Drugače pa je že, če imamo razsojevati med strankama, katerih eni stojimo že precej bližje, ter ji posredno tudi pripadamo, dasi kot narod nismo bili pri onem pojavu neposredno udeleženi. Vzamimo slučaj: Presoditi nam je poseljevanje novoodkrite Amerike po belokožcih. Zgodovina nam jasno pove, kakšne vrste »pionirji« so bile one drhali Špancev, Portugizov in drugih belokožcev, ki so nesli »kulturo« med »divjaška« plemena drugačne polti. Čujemo, kako so te »divjake« zaničevali, kako omalovaževali njihovo razmeroma visoko razvito kulturo, zasramovali njihovo verstvo, njihove naprave, šege in navade, jih iz pohlepa po zlatu preganjali, mučili, morili, tako da so tekom sto let uničili milijonske narode. Vse to beremo, in dasi smo sami pripadniki belopoltega plemena, se osrčimo toli, da razsodimo pravilno, katero pleme je v oni dobi bilo pravzaprav »divjaško« in katero človeško. V tem primeru zmaga naš čut socijalne pravičnosti, ker je ona doba — že precej oddaljena od nas. Pariška mirovna konferenca l. 1919. pa se je še vedno branila odvzeti drugopoltim plemenom znak »divjastva« ter jim priznati enakovrednost in enakopravnost z belokožci. In zdaj ljubi sodobni Evropejec, kako sodiš v tem primeru?

Najhuje pa trpi pravičnost naše sodbe, ko hitro smo mi sami, ali pa so ožji naši krvni bratje soudeleženi neposredno pri sporni zadevi. Tedaj bi skoro dejal, da je hladno, mirno, trezno presojevanje spornega vprašanja, stvarno opazovanje iz tega porodivših se dogodkov, ter točno ocenjevanje najdalekosežnejših posledic, ki morajo nastopiti, naj se nagne že tehnica simo ali tamo, skoro

nemogoče. V takem slučaju vse preveč govore želje in težnje ter razburkane strasti, da bi mogli razsoditi, kateri način rešitve perečega vprašanja bi slednjič narodu donesel več koristi, ali oni, ki si ga kot pripadnika naroda želimo, ali pa oni, ki se ga branimo, ter kateri način rešitve bi pomenil za celokupno človeštvo, za splošen napredek, za vseobčo kulturo večji dobiček. To nam je sredi meteža enostavno nemogoče. Preveč čutimo narodno pripadnost, da bi postali, izvzemši par razsvitljenih duhov, vseskozi pravični sodniki sebi in drugim. In tako ob taki priliki često hvalimo besede, čustva in dejanja, ako se pojavijo med našim narodom in so mu v hipno korist, a ravnoiste besede, ravnoista čustva, ravnoista dejanja obsojamo in zaničujemo, ako se pojavijo v nasprotni stranki. Nam je »junak«, kar je nasprotniku »podlež« — in narobe. To so prav ekstremne sodbe, ki jih je treba jedva preračunati na pravo, srednjo mero in vrednost. Ravnokar minula vojna doba nam ponuja v tem pogledu obilico izgledov, in sedaj ko se to razdobje zaključuje, izzivajo kot rakete vršeci pojavi dan za dnevom našo sodbo, ki se tako često da zapeljati po nacijskemu čustvovanju. O tem skoro ni treba nadaljnih besed, ker smo kaj čestokrat spoznali, na kakšnih šibkih nogah stoje take naše sodbe; in še pod temi šibkimi nogami se majejo tla v neprestanih potresljljajih. Kolikokrat smo morali v pedi časa spremeniti svojo sodbo o enem in istem socijalnem pojavu, in kolikokrat jo bomo pred zvršetkom dni še spremenili. In vse to, ker ne sodimo po znanju in razsodnosti, temveč dovolimo čustvom, predvsem nacijskemu čustvu, da nas zavaja na stranpoti, od katerih se razočarani vračamo ter zopet vanje zajdemo sukaje se v kolobarju.

Nesorazmerno razvito patrijotično čustvo potvarja sodbo o nam ptujih družabnih oblikah. Zastre nam vid, da se ne moremo niti kolikor toliko poglobiti v nprav, v duševnost drugega naroda, tako da mu odrekamo pravico do gotovih čustev, ki so nam sveta, ki so nam pravi izraz patrijotske čednosti, ki jih pa na nasprotni strani nočemo priznati. To je namreč pogrešek, da pretiranosti patrijotičnega čustva nočemo priznati kakor temeljno napako, medtem ko pretirani egoizem kaj kmalu obsodimo. Nepatrijotično ravna po naših načelih oni, ki tako pretiranost, tak

šovinizem javno obsoja. In kdor bi hotel celo braniti postopanje v borbi nasproti nam stoječega naroda, ta je enostavno »izdajalec«. Svoj čas je n. pr. po slovenskem »narodnem« časopisju kar mrgolelo takih in podobnih »častnih naslovov«. Padali so navadno po jugoslovanskih socijalnih demokratih. Če se je le kje kak slovenski socijalist predrznil spregovoriti par besed proti nacijonalnemu šovinizmu in za pravičnost ter pobratimstvo med narodi, mu je že najbližji zakotni listič pritisnil pečat »narodnega izdajalca« na čelo. Ali ta čela so ostala kljub temu čista.

Seveda moramo tako, v resnici junaško početje, ki temelji na ideji pravičnosti med narodi, razlikovati od protipatriotizma. Mož, ki odločno pokaže na pogrške v našem socijalnem stanju, na neokusnosti v našem delovanju, na zmote v naši samoocenitvi — hvalevreden je; pravi prilično H. Spencer. Vendar se greši tudi v tej smeri. Le prelahko preskoči tak kritik ojnice ter prične gojiti kritiko radi kritike same, (kakor marsikateri literarni kritik!) a ne radi stvari. In potem zajde kaj kmalu v nestrpnost, in slednjič »grmi« le, ker mu tako ugaja, ker se mu dozdeva, da je »velik« v svojem zanikanju vsega, v svojem zaničevanju vsega, kar je »narodno«, bodisi to res prava narodna last, ali umetna navlaka. Tak afektiran človek, učinkuje pač protipatriotično. Njegova sodba je ravno toliko vredna

kolikor sodba parodnega šovinista, t. j. skrajno enostranska je in zato brez drugega krivična.

Na ta način lahko en narod do tal ponižamo, ali pa do nebes dvignemo. Treba nam je le par resničnih slučajev, ki so se med dotičnim narodom dogodili; te slučaje po svoji potrebi in svobodni izbiri posplošimo, to karikaturu postavimo na ogled kot pravo sliko dotičnega naroda, in — namen je dosežen.

Če pa hočemo, da bodi naša sodba vedno globoko preudarjena in dobro premišljena, moramo se izogniti vseh teh čeri in zavoziti v odprto morje kjer nam je obzorje širše. Širokega duševnega obzorja se nam hoče vprvo, poglobljenja v duševnost naroda, ki ga hočemo presoditi, v drugo, temeljite primerjave tega naroda z narodi dotične dobe v tretje. Pri vsem tem, moramo pa vsaj za hip presojevanja nekako izstopiti iz našega naroda, ne smemo ga vzeti za merilo primerjanja, dvigniti se moramo na višje, občečloveško stališče, da nam nacijonalno čuvstvo zavedno ali nezavedno ne ponagaja.

Res je težko človeku, ki stoji na trdnih zemeljskih tleh, dvigniti se v višine krilatih duhov. Zato pa naša sodba pri najboljši volji ne bo svobodna vsaktere zmote. Zmote te vrste, zmote izvirajoče iz patrijotičnega čuvstva bodo prenehale jedva tedaj, ko bodo za vedno prenehala nacijonalna nasprotstva.

FRANCE BEVK:

ZMAGOSLAVJE

Moj meč je krvavordeč, moje srce je bolno.
Svoje srce bi dal, da bil bi meč svetel,
svoje življenje zato, da srce bi mirno bilo.

Ah, gremó, da šipe pojô, da zvene,
ko meči ostró, ko kriki otrok,
ko jokanje vdov, ki blazne nas zrô...

Vse cvetje in vence vam dam, o ljudjé,
vrnite mi srcé!

M. Č-OVA:

O SOCIJALNI NAOBRAZBI UČITELJICE

DUŠEVNA naobrazba učiteljice se kljubu pomanjkljivemu pouku na učiteljskih dviga nad povprečno mero sedanje ženske izobrazbe. To jo usposobi k globjemu čuvstvovanju, in jo nagiba k razmišljanju o raznih vprašanjih, ki se usiljujejo v njeno življenje.

Učiteljica zavzema v človeški družbi nekako posebno stališče, njej je odmerjen dokaj obsežen delokrog v šoli in izven nje.

Ona je aktiven član človeške družbe, duševna delavka, ki je tej družbi potrebna, zlasti sedaj; vendar jo ta družba skoro povsod slabo nagraja. Učiteljica se je morala, in se bo morala — posebno ponekod — boriti za svoj obstanek, organizirati se na strokovni podlagi, zanimati se za marsikatera vprašanja, ki posredno ali neposredno posegajo v njeno življenje kot ženska, delavka in mati. Zato ji je

potrebna samostojnost. Ako pa hoče samostojno delovati, samostojno nastopati, tedaj mora najprej samostojno misliti.

Ali moremo učiteljice sedaj v vsakem za nas važnem vprašanju res samostojno misliti? Odkrito povedano: ne, ker nimamo za to potrebne podlage. Če gre za skupne interese stanu, za splošne koristi šole, njenega napredka, tedaj se moremo in moramo nasloniti na tovariše učitelje. Ko pa gre za izključno naše interese, ne vemo največkrat, kaj in kako bi. Eni se zdi boljše to, drugi drugo, tretja stoji indiferentno ob strani. Enotnosti manjka, in tako ostane ta ali oni važen problem za skupnost nerešen. Spominjam se, kako se je pred leti reševalo vprašanje: »Ali naj se učiteljica moži in nadalje slušbuje, ali ne?« Ene so bile »za«, druge »proti«, mlajše pa smo stale molče ob strani. Želeti je torej večjomerosamostojnosti in enotnosti, v umevanju in presojevanju, ko pojde za to ali ono zadevo, tičočo se specijelno življenskih pravic učiteljice ali njenega delokroga.

Kje naj zajema učiteljica znanstveno podlago, ki vodi k smotreni samostalnosti? V šolskih predmetih, ki se jih je učila? Kaj pa ji nudijo ti predmeti praktičnega za njeno življenje? Bore malo. Saj nismo v šoli ničesar čule o življenju tam zunaj. Saj smo mirno sedele v šolskih klopeh, medtem ko so se onstran belih sten v razburkanih strasteh odigrali socijalni boji, boji delavske mase za svoje pravice, za svoj kruh. Saj smo do dolgočasje ginjene poslušale predavanja o Hohenstaffovcih, medtem ko so obupane matere na javni ulici zahtevale kruha za svojo gladno deco. Poseči moramo torej globlje. Dve poti sta, ki naj hodita vsporedno pri nadaljni izobrazbi učiteljice: 1. pridobi naj si to podlago sama potom izkušenj v življenju, v praksi; 2. izobrazbi naj se čimbolj v socijalnih vedah. Prva pot je dolga, ali gotova; druga je krajša, in če je primerno korigirana po izkustvih v življenju, je tudi zanesljiva. Socijalna naobrazba učiteljice je nujna zahteva za prospeh šole in delokroga, ki je učiteljici poverjen. Brez socijalne naobrazbe si danes učiteljice ne morem več misliti. —

Učiteljica je sicer mal in često omalovaževan ali vendar važen člen socijalne družbe, ker s svojim šolskim in izvenšolskim delom zavedno ali nezavedno sodeluje na preobrazbi človeške družbe. Jaz bi želela, da bodi to delovanje zavedno. K temu pa je socijalna naobrazba neobhodno potrebna.

* * *

Dandanes upravlja učiteljica, posebno na deželi, izvenšolsko že važne, splošno koristne posle, n. pr.: kot vojna oskrbnica, ali pa kot tajnica, blagajničarka, itd. tega ali onega potrebnega društva. Dalje je često edina svetovalka temu in onemu dekletu, ki zapušča dom ter se podaja v svet, da si samostojno išče kruha. Ali vsemu temu delu manjka pravi smerec, prava podlaga in s tem tudi prava smotrena enotnost. Vse to more zadobiti učiteljica potom globeje teoretične socijalne naobrazbe. Dandanes je ponekod učiteljica edina naobražena, ali vsaj najbolj naobražena oseba v vasi. Nujno je tedaj potrebno, da je poučena vsaj v glavnih socijalnih načelih. Saj ni treba, da bi se do vrha natrpala z vsemi subtilnostimi (dlakocepskimi natančnostmi) te znanosti, da bi potem povsod o tem debatirala. Vendar naj si prisvoji toliko te vede, da ve, kaj hoče, kaj dela. To nikakor ne nasprotuje ženski naravi. Jasne pojme o ustroju človeške družbe, o njenih težnjah in smereh, o njenih vsakdanjih pojavih bi morala učiteljica imeti, da spozna svojo pot, da zastavi vso svojo osebnost v prid napredku, šoli, mladini, ki ji je poverjena, narodu, sebi in svojemu stanu. Tako si želim učiteljico prihodnosti, posebno tu v naših pokrajinah.

O vsem tem bi rada slišala kak glas iz vrste svojih tovarišic, tu v »Njivi«. Uredništvo nam bo gotovo prepustilo toli prostora v ta namen.*) Izrazimo torej svoje misli, sklepajmo in potem na delo, ki naj se v prvi vrsti izraža kot samoizobrazba. Naj se nam zjasni naša pot, danes, ko nas človeška družba, ali vsaj del te, bolj upošteva kot dosedaj, ker nas bolj potrebuje. —

*) Prav rade volje! (Op. uredništva.)

ŽELEZNA PESEM

Črni nasipi, nad njimi žar,
za gramozom hrum in žvižg in vdar,
nad hrumom in žvižgom in vdarom cevi
in žrjavi med vitkimi dimniki,
nad njimi noč, pod nebom dan —
disharmonija, spev ubran...

Iz dimnikov vije se žalen zbor,
pod dimniki se jezi nestvor,
ne zdravja, ne mišice, mesa, ne krvi
nikoli, nikoli dovolj mu ni;
včeraj padel je oče, jutri bo sin,
čez teden, čez mesec pogine brat; —
kaj njemu, če v spremstvu bolečin
ga pojdeti mati in sestra iskat?...

Vsi krepki, vsi čvrsti otirajo
s čel srage si, tiho umirajo,
in oče ne ve, in sin ne ve
kako daleč pot njegova gre,
še koliko ur, še koliko dni
nestvor ga živega pusti — —

Črni nasipi, nad njimi žar,
za gramozom hrum in žvižg in vdar
nad hrumom in žvižgom in vdarom cevi
in žrjavi med vitkimi dimniki, —
pred žarom in dimniki čarni vrt,
za žvižgi, za vdari, za hrumom — smrt...

MILAN SKRBINŠEK:

(Konec)

MODERNA REŽIJA IN TRŽAŠKI ODER

PRED pričetkom bralne vaje razloži režiser vsebino drame, označi slog, v katerem se naj igra in skicira značaje. In na to se drama bere. Rahlo, vsak nad vse pozoren in po svoji ulogi le lahko tipajoč, da ne zaide na napačno pot. Idealno za enotnost oderske ustvaritve bi bilo, da bi režiser sam prebral zbranemu objemu dramo, ali v tem bi tičala tudi nevarnost, da bi uloge izgubile na samoniklosti in svežosti, ker bi individualnost posameznega igralca bila že ukovana kolikor toliko v verige nezavednega posnemanja.

Režiser, ki je doživel že vso dramo, skicira objemu v velikih potezah tudi celotne pojave nastopajočih ljudi, masko, obleko, njeno obliko in barvo, in vse to že z mislijo na obliko in barvo kulis in pohištva. Tudi v tem ne sme biti predoločen in jasen, in mora prepustiti končno sliko vsega pojava igralcu, da se obvaruje originalnost. Sploh mora že tu ustvarjati z igralskim objemom kompromisno, kajti vsak igralec je zase individualnost in vidi lahko svojo ulogo v drugi obliki, kakor režiser. V tem slučaju morata oba v prid enotnosti cele oderske ustvaritve poizkusiti, se poglobiti v medsebojno umevanje, da prideta do kompromisne slike. Mogoče je pa tudi, da se igralčeva slika sicer popolnoma razlikuje od režiserjeve, a je za režiserja vseeno sprejemljiva, če je te vrste, da se sklada z drugimi in ne moti enotnosti.

Ko se je igralsko obje s pomočjo režiserja v toliko seznanilo s celotnim delom in s svo-

jimi ulogami, napravi drama prvi korak na oder. Sledi namreč takozvana aranžirana vaja, ki nosi to ime pač še iz časov, ko res ni bila nič drugega kakor — aranžiranje. Režiser je označil načrt scene in ustvaril situacije, v katerih se gibljejo nastopajoče osebe. Igralci so brali svoje uloge in sledili njegovim navodilom, kje da imajo nastopiti in oditi iz scene, kam in kdaj sestiti, kdaj vstati itd. Ali moderna režija zahteva že tu intenzivno umetniško delo. Moderni režiser zahteva že pri tej vaji, da igralci ustvarjajo, to se pravi, da se poizkusi poglobiti v od njega naznačeni slog, v splošno štimungo celotne drame, da karakterizirajo, da igrajo čustveno in slede tudi že ritmu celotnega dela in posameznih scen. Tako se prične že tu ono režijsko delo, ki ga občinstvo ob predstavi nezavedno ne le vidi, temveč tudi občuti. Pri nadaljnjih vajah, ki se vrše še nekaj časa z ulogami v rokah in ki zahtevajo od igralca vedno intenzivnejšega poglobljenja, mora dati režiser svoji vztrajajoči sili in suggestivni moči čim dalje tem silnejši vzmet, da se vlije pisana drama res v ono odersko obliko, ki jo je občutil on. A s tem ni rečeno, da ostane ali mora ostati suženjsko pri prvi obliki, ne, sedaj, ko je že, udajajoč se čisto čustvovanju, ki ga nosi v sebi napram celotnemu delu, si ustvaril temeljno zgradbo oderske ustvaritve, sme in mora motriti to zgradbo s kritičnim očesom in jo korigirati brez morebitne nevarnosti, da bi škodoval njeni enotnosti. Njegova

živa domišljija in njegov raziskujoči razum igrata pri tem važno ulogo. Kolikokrat pridejo režiserju ravno zdaj tekom teh vaj šele čisto nove ideje, ki so največkrat najvplivnejše po teze celote ali posameznih delov. Moderni režiser ne bo nikdar zahteval od svojih igralcev, da dajo vloge prezgodaj iz rok, kajti učenje na pamet ne sme iti ločeno od ustvarjanja, ker leži v njem nevarnost kopičenja mrtvih točk v oderski ustvaritvi dotične vloge. Beseda naj izproži čuvstvo in čuvstvo besedo. Šele, ko je igralec gotov s svojo ustvaritvijo, ko tekom vaj že čisto nehote rabi prave besede, tako da bi že skoraj mogel odložiti ulogo, naj izpolni znanje besedila s kolikor le mogoče pridnim učenjem na pamet. Samo tako bo mogel ustvariti res to, kar v svoji duši občuti. Ali pri nas — kje je dana igralcu prilika ustvarjati tako? Sploh ustvarjati! Nikdar! — Stalno angažirani ansambl je premajhen, časa je premalo in tržaška gledališka dvorana ne nosi po pravici tega imena, kajti to je — dvorana za vse! Pa da bi vsaj takrat, kadar je dana prilika, da se vrši na odru vaja bili režiser in igralci nemoteni. Ne mislim samo na to, da je v mesecih, ko je najživahnejši del plesne in drugozabavne sezone, dvorana v skoraj nepretrganem pripravljanju in razpravljanju. Tudi ob dnevih, ko se slučajno ne vlačijo med vajami v dvorano mize, stoli in kozarci, različne jestvine in se ne valijo vanjo vinski in pivski sodi — ni miru. Onega svetega tihega miru ni, ki ga potrebuje ta režiser in igralec za svoje ustvarjanje. Na odru stoji igralec ves razburkan v svoji notranjosti ves vznujen in drhteč, v njem se pripravlja čuvstvo do elementarnega izbruha — »brum!« zažvenketajo spodaj vrata in razposajen deklinški smeh drvi brezobzirno gor čez stopnjice mimo dvorane. Na odru se odigrava ravno scena, ki zahteva čisto posebne štimunge, tišina je — razpoloženje čisto pravo — toliko je režiser že dosegel — zdaj se imajo izigrati ravno oni prehodni momenti, ko pretrgajo s čisto posebnim mešanim čuvstvom izgovorjene besede to tišino kot uvod h glasnejši sceni, zdaj, zdaj se že pripravlja v igralcu ono čuvstvo, težko in z bolečino se vije iz duše, na jeziku je že — zdaj, režiser živi z igralcem, upa, radost je v njem: to bo zdaj prvič pravi ton, kakor ga hoče on, končno ga

je igralec čisto razumel — res! se odpro vrata z odurnim ropotom — režiser šine pokonci, razorjen ves in trpka je žalost po izgubljenem momentu, ki bi si ga bil ravnokar iztrgal igralec iz duše, in ki v sveti jezi zakliče glasno kletev — zaman je prelival svojo srčno kri!

In vendar se najdejo kritiki, ki presojujejo tržaške predstave z onega vidika, kakor da bi bili dani vsi predpogoji k temeljitemu nastudiranju in resnemu ustvarjanju. Na tržaškem odru igrajo vse čisto brez izjeme »na srečo«. A ne zato, ker ne vedo, kaj hočejo, temveč iz navedenih vzrokov. Pri tržaškem gledališču največkrat niti bralna vaja ni mogoča, z aranžirano se mora hiteti in že pri prvi po tej mora režiser zahtevati, da govore igralci »po suflerki« in pri poznejših tudi po svojem spominu. In prva predstava je pri nas vedno to, kar je na gledališčih, kjer je umetniško delovanje res mogoče, zadnja vaja, takozvana — generalna vaja. In še kot generalna vaja ni prva predstava na tržaškem odru to, kar bi morala biti, saj igra se vendar le — »na srečo.«

Generalna vaja je na pravih gledališčih zadnja vaja pred predstavo, ki mora biti v vsem: v kulisah, v opremi, v kostumih in maskah čisto enaka predstavi. Tej vaji prisostvuje tudi sicer maloštevilno, a čisto posebno občinstvo, sestavljeno od ljudi, ki so za kritiko poklicani, gledališki ravnatelji, režiserji, literati, avtorji itd. In pri tej vaji se po kažejo vse one napake, ki jih nosijo vedno premijere tržaškega odra, a premijera sama je seveda potem brez njih.

Toda kakor rečeno, premijera na tržaškem odru ni niti — generalna vaja, ker tudi vse prejšnje vaje po vsem tu rečenem niso prave.

Moderni režiser gleda vso odersko ustvaritev dramatičnega dela tudi z očmi arhitekta in slikarja, in kakor hitro ni dana možnost, da se postavi na oder tudi scena takšna, kakor jo je doživel ob študiju dela režiser sam, in to vsestransko, v arhitektonični gradnji in barvni harmoniji, ki mora oklepati tudi obliko in kolorit posameznih kostumov, oziroma modernih oblek, je ona od režiserja občutena enotnost oderske ustvaritve že raztrgana. Spominjam na letošnjo vprizoritev »Strahov«, ki je tudi v sceničnem oziru zelo zadovoljila, ker mi je bilo vsaj deloma mogoče slediti ob njeni ustvaritvi svojemu občutenju te drame. Naj

opozorim ob tej priliki na važen nedostatek te uprizoritve. Hotel sem, da se igrajo »Strahovi« v čisto posebnem slogu, ki bi ga imenoval Ibsenov slog, ali nedostajalo je časa, tako da sem mogel doseči ta slog le pri igralki gospe Alvingove. Drugi se še niso mogli uživeti čisto vanj, in tako je zašla kritika v zmoto, ko je videla v igri gospe Alvingove nedostatek tam, kjer je bila vrlina.

Tržaški slovenski oder in njegovo občin-

stvo sta se končno tekem te sezone dvignila na tisti nivoju, ki se bliža že umetniškemu ustvarjanju oziroma smiselnemu uživanju oderske umetnosti. Zdaj je čas, da nam vzraste tudi tu v Trstu pravi Talijin hram in da se ustvarijo tudi vsi drugi predpogoji za res uspešno umetniško delovanje. Če ne, je pa bilo vse dosedanje smotreno umetniško hostenje zaman in je vsak nadaljni napredek nemogoč.

IGO GRUDEN:

DOMOTOŽJE

Kot da bi v sanjah šel skozi pomlad
bredem v omotici skozi vonjave;
misli od vonja vsè mehke, sanjave
tiho se predejo v solnčne daljave,
zlat mi v oblake že zidajo grad.

Dvigne se ptič iznad polj, iznad trat,
v solnčnih valéh si otresa peroti;
z roko oči si zasenčim na poti,
iščem s pogledom ga v sinji samoti,
ki v koprnenju mi drug je in brat.

Kriknil je ptič preko trat, preko polj,
padel kot kamen v megleno obzorje:
ruši nad Krasom se, pada v Primorje,
grad moj z oblaki pogreza se v morje —
bliže, moj dom, si mi bolj in bolj...

FRANCE BEVK:

POMLADNA PESEM

Žvonovi pojo... Žarki s peruti belimi.
Cvetje in ptički, ptički, ptički...
In zlate dolinice in zlati grički —
trobente — otroci z obrazi veselimi.

Drevje brsti. Že cvete. Že bel dež dežuje.
Vsa gruda drhti in diha —
ko žena ob možu, udana, tiha...

Čeda se pase. Pastarica je vrgla bič — —
zavriskala sta, ona in ptič —
ki je zletel, ko bi zletel vase in ga ni več nič...

PREGLED

Znanstveni.

Nastopni predavanji ob otvoritvi slov. tehnike. (Konec.)

Elektrotehnika je prodrla do velikanskih strojev. Pred letom se je porodil velikan za 60.000 kilowatov, torej za 100.000 konjskih sil. Številka dobi šele pravo obliko, če stopi neposredno pred oči opazovalca. Stroj za 60.000 kilowatov dvigne lahko vsako sekundo 60 milijonov kg en meter visoko, v minuti bi nam torej lahko dvignil veliko obloženo ladjo na 100 metrov visok hrib.

Čemu tako ogromna koncentrirana zmožnost za delo? Zakaj nam je vsak veliki stroj zopet premajhen? Kaj je pravzaprav jedro problema velikega stroja? Ali ni stroj,

ki nastane, če povečamo vse mere majhnega stroja 2, 3-krat, enostavno isti, samo 2, 3krat večji stroj?

Ne, nikakor ne. Mere rastejo po svoje, posamezne fizikalne lastnosti stroja po svoje, teža in cena po svoje. Čarobna lepota moderne strojne tehnike leži ravno v tem, da stroj, ki za oko obdrži obliko med tem ko rase, polagoma izpreminja glavne svoje lastnosti.

Iz elektrotehnike si hočemo ogledati vzgled. Vsak elektriški stroj kaže kot bistvo magnetični in električni tok, ki se objemata kakor dva člena verige. Za priprosto nezurjeno oko se stroj suče, in sestav mu je kompliciran. Elektroinženjer ne vidi vrtečega se dela. Gibanje mu ni bitveno. Analiza pusti na koncu koncev dva člena verige,

Ostanimo torej pri enostavni sliki. Vsak člen verige ima v prerezu gotovo število kvadratnih centimetrov. Magnetični tok in električni tok razdelita na vsak kvadratni centimeter enak del toka. Čim večji je prerez člana verige, tem močnejši je tok.

Zmožnost za delo stroja, katero merimo s konjskimi silami, je odvisna od produkta obeh tokov, električnega in magnetičnega. Če povečamo enakomerno vse mere našega kosa verige, povečamo v kvadratnem razmerju prerez in s tem električni in magnetični tok. Zmožnost za delo se dvigne torej s četrto potenco.*)

Ideja velikega stroja nam stoji jasno pred očmi. Zakaj je šla tehnika težko pot od 10 konjskih sil do 100.000 k. s.? Ker 10.000 strojev po 10 k. s. porabi desetkrat toliko železa, bakra in drugih snovi kot en stroj za 100.000 k. s. Ker veliki stroj zahteva le desetino stroškov, katere zahtevajo mali stroji iste skupne zmožnosti za delo.

Še večji je kontrast, še silnejša je moč velikega stroja. Vsak inženjer ve, da material električnega stroja težko dela. Segreje se od dela, en del energije, ki teče skozi stroj, se izgubi v železu in bakru v obliki toplote.

Vsak kubični decimeter požre svojo množino energije. Čim več materiala, tem več izgube. Veliki stroj porabi zase v isti meri manj energije kot mali stroj, kakor porabi manj materiala.

Dejstvo, da mere stroja drugače rastejo kot teža, stroški in poraba energije, nam stavi problem velikega stroja. Dejstvo, da tudi vse druge lastnosti stroja sledijo vsaka svojemu zakonu, dela inženjerju problem interesanten. Problem velikega stroja je resen, težek problem, ki nima konca in kraja, ki zahteva neskončno vrsto rešitev.

Ni odveč ogledati si težave inženjerja-konstrukterja. Ideja stroja mu je dana, material si je izbral, življenje zahteva gotove lastnosti stroja. Material ima svoje težave, svoje posebnosti. Ideja prinese svoje ovire. Življenje nezaprsko kritizira.

Naloga konstrukterja je najti pot med ovirami, prilagoditi idejo zahtevam, trdno držati v rokah materiala. Dobra konstrukcija ima takorekoč ravnotežje lastnosti.

Če obdržimo obliko stroja, toda povečamo mere, se težko najdemo ravnotežje podre. Vzemimo zopet elektriški strojski primer. Material oddaja porabljeno energijo v obliki toplote. Ta toplota mora skozi površino stroja. Čim manjša je primeroma površina, tem težje odhaja toplota dela, tem bolj se segreje stroj.

Dva modela istega stroja, katerih mere stoje v razmerju 1:2, proizvajata v razmerju 1:8 množino toplote. Vsak kubični decimeter ima isti del izgubljene energije in večji model ima 8krat toliko kubičnih decimetrov kot mali. Površina večjega stroja pa je le 4krat tolikšna kot površina malega stroja. Veliki model ima tedaj veliko težjo oddajo toplote.

Izkušeni konstrukterji vedo, kako težko je hladiti obtežen elektriški stroj. Potrdili bodo, da je v zadnjih letih elektrotehnika morala spraviti problem odvajanja toplote v osredje. S toploto se bori stroj-velikan v prvi vrsti.

Tako kakor se z velikostjo poostri vprašanje odvajanja toplote, nastanejo z velikostjo še druge težave. Zato pa

izgubljajo nekatere težave malega stroja počasi svojo moč. Težišče lastnosti se z eno besedo neprestano premika, če rastejo mere.

Za težiščem konstrukcije pa prodira inženjer. Večen lov, večna gonja je usoda strojnega inženjerja. Vsaka konstrukcija je le začetek nove večje, vsaka srečna misel je le začetek novega problema. Veliki stroj se nam umika naprej in naprej, nedosegljiv ogromen, strašen.

Težka je naloga prvega konstrukterja, ki takorekoč leži vedno v strelskem jarku, ki je umikajočemu se težišču lastnosti konstrukcije vedno za petami. On ne ve, kaj ga čaka. Nove ovire velikokrat udarijo z elementarno silo in nezasluzeni neuspehi so neizogibni. In vendar je ravno ta nevarna naloga čez vse lepa, čez vse čarobna.

Inženjer, ki zna priboriti si višje stališče, lahko olajša nevarno delo vodilnega konstrukterja. Leta, ki leže za nami, nam kažejo strojno tehniko v boju s problemom velikega stroja. Kažejo nam, kako se je premikalo, umikalo težišče konstrukcije, kažejo nam pot moderne tehnike. Iz te poti si opazovalec poišče smer, pravo smer, v kateri naj prodira prvi inženjer, smer, ki obeta uspehe.

Izkušnja nas uči, da se narava drži svoje poti, da je stanovitna, da ne skače sem in tja. Moderna metoda iskanja smeri je torej velikega pomena. Povsod si moramo poiskati najprej smer, potem šele smemo prekoračiti bojno črto.

V zadnjih letih je teorija začela z uspehom iskati pot elektrotehnike v bodočnosti. Začela je razsvetljevati temno pot v neznanu polje velikega stroja. Začela je v naprej napovedovati težave, ki nas čakajo, začela je reševati probleme, predno so nam zares stavljeni.

Ta najmodernejša metoda se bo gotovo čimdalje bolj razvila. Naraščaj današnjih elektroinženjerjev ima mogoče najinteresantnejša naloga pred seboj. Proroško teorijo bo izpopolnil, začel bo računati in konstruirati v velikem stilu.

Problema velikega stroja ne bo izčrpal. Pač je ravno moderna teorija, ki posega deloma že prav daleč v prihodnost, razkrila že nekaj čisto novih, čisto nepričakovanih težav prav velikega stroja, ne da bi bila našla tudi rešitve.

To rešitev bo našla gotovo ena prihodnjih generacij elektroinženjerjev. Znano dejstvo je, da takrat, ko nastopi prava potreba, ko postane problem res velikega pomena, rešitev ne izostane dolgo. Sila lomi kola tudi v strojni tehniki, v njej mogoče še bolj gotovo kot kje drugje.

.....

Našim bralcem! Vsled večjih stroškov pri upravi lista smo — žal — primorani s prihodnjo številko zvišati ceno za posamezen izvod na 80 stotink; naročnina pa bo znašala 9 lir četrtletno. Dosedaj že vplačana naročnina se do dobe, do katere velja, ne zviša.

Upravništvo.

.....

*) Če postanejo mere verige 2-, 3-krat tako velike, se poveča magnetični tok do 4-, oziroma 9-kratne velikosti, zmožnost za delo pa se dvigne do 8- oziroma 9-kratne prejšnje zmožnosti.

ČEVLJARNICA
JOSIP KOLENC
TRST
VIA COMMERCIALE 14, I.

Gostilna v Delavskem domu
ulica Madonnina 15

Izborna domača kuhinja. Izbrana domača in tuja vina. Cena brez konkurence. Točna postrežba.

Posebnost: česke močnate jedi in slaščice.

Za obilen obisk se priporoča

Viktorija Ploder
gostilničarka

Tvrđka Race & drug

TELEFON 24-95 TRST TELEFON 24-95

Trg Venezia ex Giuseppina, Riva Grumula 2

priporoča svojim odjemalcem v mestu in na deželi svojo zalogo prvovrstnih istrskih, italijanskih in dal-matinskih črnih in belih vin po najnižjih cenah.

Ima na deželi svoji podružnici pri Marku Znidaršiču v Sežani in pri g. Martinu Čebokin na Kozini

KAVARNA
UNIONE

TRST, ul. XXX oktobra št. 9

Shajališče slovenskih sodrugov

Preskrbljena je z mnogobrojnimi časopisi in revijami

Vsi in od povsod, ki prihajate v Trst: zasebniki, trgovci, župani, uradniki i. t. d. izvolite se oglasiti v moji trgovini in nakupite česar potrebujete na drobno ali na debelo.

Kam pa naj bi šli drugam?

Sprejmite moje srčne in domače pozdrave!

Na svidenje?

J. ŠTOKA-TRST

ULICA MILANO ŠT. 37
(prej Molino piccolo 19)

založna knjigarna, trgovina s papirjem, zaloga vseh pisarniškiških predmetov i. t. d., cigaretnih papirčkov, vseh vrst i. t. d.

Ljubljanska kreditna banka
Podružnica v Trstu.
Centrala v Ljubljani.

Podružnice: Celje, Celovec, Gorica, Sarajevo, Split
Delniška glavnica: K 15.000.000
Rezervni zaklad: K 3.600.000

Obavlja vse v bančno stroko spadajoče posle. Sprejema vloge v lirah na hranilne knjižice proti 3¹/₂% obrestovanju, na žiro-račune proti 3% obrestovanju.

Za na odpoved vezane vloge plača obresti po dogovoru. Izvršuje borzne naloge in daje v najem varnostne celice.

Tel. št. 5-18.

Blagajna je odprta od 9-13.

Razprodajalce

„Njive“ izven mesta še enkrat naprošamo, da nam denar za prodane izvode nemudoma vpošljejo; bodisi osebno ali po pošti. Za vnaprej pa prosimo, da vsakih štirinajst dni to store, da ne bomo imeli brezpotrebne vknjižbe.

Prot. trg. tvrđka A. FERFOLJA

Veletrgovina z vinom
žganimi pijačami
in deželnimi pridelki

TRST - Ul. Torre bianca 22

TELEFONO št. 18-07

Prihodnja številka „NJIVE“
izide v četrtek dne 10. julija

JADRANSKA BANKA

Delniška glavica K 30,000.000. Reserve K 8,500.000

CENTRALA : TRST

Via Cassa di Risparmio 5. □ Via S. Nicolò 9

PODRUŽNICE:

Dubrovnik, Dunaj, Kotor, Ljubljana,
Metković, Opatija, Split, Šibenik,
Zadar. -- EKSPPOSITURA: Kranj

Obavlja vse v bančno stroko spadajoče posle

SPREJEMA VLOGE

na hranilne knjižice proti $3\frac{1}{2}\%$ letnim
obrestim v bancogiro-prometu proti
 3% letnim obrestim. Na odpoved na-
vezane zneske sprejema po najugod-
nejših pogojih, ki se imajo pogoditi
od slučaja do slučaja

Daje v najem varnostne predale (Safes deposits)

Blagajna posluje od 9 do 13